

Fiataljaink munkáiból

Adatok az egerészölyv- és héjaállomány ökológiájához

BALOGH LÁSZLÓ, VARGA ZSOLT

Dolgozatunk két gyakoribb ragadozómadár-faj, az egerészölyv és a héja ökológiájával foglalkozik. Sopron környékén felmértük egy 7000 ha-os terület ragadozómodár-állományát. Vizsgáltuk a fészkelésre használt erdőrészeket, a fészkelés módját, a fészekrakásra alkalmas fákat. Méréseket végeztünk a szomszédos fészkek távolságáról. Figyeltük a költések eredményét, a fészkenként kirepült fiókákat. Vizsgálatokat folytattunk az egerészölyv és a héja táplálkozásáról.

A vizsgált terület a Soproni-hegységnek a határsávon kívül eső részét, a szárhalmi—balfi erdőt és környékét, valamint a köztük levő mezőgazdasági területeket foglalja magába. Ez a terület kedvező élőhely az egerészölyvek számára. Fészkelésre alkalmas erdőkben is gazdag (50%-a erdő), valamint a pockokban és más rágsálókban bővelkedő vadászterületek — legelők, rétek, lucernatáblák, nagyüzemi szőlőtáblák — aránya is magas. A felderített 19 pár egerészölyv és 5 pár héja azt jelenti, hogy a területen átlagosan 370 ha-ra jut egy ölyvpár és 1400 ha-ra jut egy héjapár.

Vizsgálataink szerint az egerészölyv és a héja fészkelésnél erdőtípusokban, állománytípusokban nem válogat. Sokkal fontosabb az állomány kora. Mindkét faj a szálas erdőkben, valamint a véghasználat előtt álló lábas erdőkben fészkel. Ennél fiatalabb korú állományokban a fák fészekrakásra nem alkalmasak — vékonyak, alacsonyok — és az állomány túl sűrű ahhoz, hogy a nagy termetű madarak rendszeresen közlekedjenek benne.

Fészekrakásra Sopron környékén mindkét faj előnyben részesíti a fenyőket, de a fa faja nem döntő a fészkelésnél. Lényeg, hogy egy minimális átmérőt — 24—25 cm — és minimális magasságot — kb. 15 m — elérjen, és fészekrakásra alkalmas villák, elágazások legyenek rajta, amelyek stabilan, több oldalról tartják, támasztják a fészket.

A fészkelő párok száma a területen található zsákmányállatok mennyiségétől is függ.

Az egerészölyv többnyire nyílt területeken vadászik. A magasban keringve, vagy egy-egy kiemelkedő ponton ülve, figyel a területet. Gyakran szital. Kis magasságból, lomhán ereszkedik le zsákmányára. Költés és fiókanevelés idején a fészeke közelében, 500—1000 m-es távolságon belül vadászik. A fiókáknak összehordott táplálék hüen tükrözi a fészek környékének kisállatfaunáját. Szárhalomnál, a Tómalom és a füves lőtér szomszédságában fészkelő ölyvpároknál az ürge, hörcsög és a békák domináltak. A szárhalmi erdő túlsó oldalán, a nagyüzemi szőlőtáblák mellett a mezei pocok volt a fő táplálék. A Soproni-hegyvidéken, erdős területeken, tarvágásokban, tisztásokon vadászó ölyvek táplálékában legnagyobb arányban a vakond szerepel.

A Soproni-hegyvidéken fészkelőhely bőven lenne az ölyveknek. A táplálék mennyisége azonban korlátozott, hiszen az erdők rágsálókban sokkal szegé-

nyebbek, mint a mezőgazdasági területek. Itt, és általában a középhegységeinkben, erdős területeken ez szab határt az egerészölyv-állomány további növekedésének. A Soproni-hegységben a vizsgált, mintegy 2500 ha-os erdőterületen 8 ölyvpár fészkel, tehát egy párra átlag 312,5 ha jut.

Szárhalomban az erdőterület jóval kisebb, az állományok is gyengébbek, itt inkább a fészkelőhely korlátozott. A változatos, rágcsálókban bővelkedő terület több ölyvpárt tud eltartani költési időben, mint a hegyvidék. A 11 pár kb. 2000 ha-on oszlik el, egy párnak átlagosan 182 ha-os revirje van.

Méréseink alapján legnagyobb a távolság két szomszédos héjafészkek között (átlagosan 2630 m), kisebb a szomszédos egerészölyvfészkek között (átl. 1360 m), s legkisebb a héjafészkek és a legközelebbi ölyvfészkek között (átl. 356 m, min. 90 m!). A konkurencia tehát itt a legkisebb. Mivel magyarázható ez a jó szomszédság?

Az ökológia egyik alaptétele a kizárólagossági elv szerint: „két, ökológiailag azonos igényű faj nem élhet sokáig egymás mellett”. Az ökológiai azonosság és különbözőség fogalma könnyen megragadható a niche-fogalom bevezetésével. Minden egyes madárfaj (vagy populáció) számára adott a fészkelőhely, ahol tojásait kikölti, fiókáit felneveli, különböző élőhelyek, ahol táplálékát összeszedi, a napszak, amikor tevékeny, az évszak, amikor szaporodik, a táplálékoknak egy bizonyos köre, amivel táplálkozik stb. Ezek a niche egyes dimenziói. Ily módon a niche komponensenként elemezhető, s végül kialakítható a faj ökológiai szükségleteinek közel teljes képe. A kizárólagosság elve szerint tehát két faj nem élhet egymás mellett, ha niche-ük nem különbözik.

Az egerészölyv és a héja esetében a költés és fiókanevelés ideje és helye szinte teljesen megegyezik, e tekintetben erős a niche-átfedés. Táplálkozásuk, vadászterületük azonban merőben eltérő. A két faj táplálkozási niche-jének nagyon kis mértékű az átfedése.

A héja az ölyvvel szemben gyors és fordulékony. Kiszemelt zsákmányát gyors támadással, kimerítő hajsza nélkül fogja el. Táplálékának zömét nagyobb termetű állatok, főleg madarak teszik ki. Ezek egy-egy területen kisebb mennyiségben fordulnak elő, a héjapároknek tehát jóval nagyobb vadászterületre van szükségük mint az egerészölyveknek. A hegyvidéki részen 3 párt, a szárhalmi—balfi erdőben 2 párt találtunk. A nagy vadászterület miatt a héjánál a fészkek környéki biotópoknak nincs nagy szerepe, sőt a fészkek közelében nem is vadásznak. Hogy táplálékért messzebb járnak, azt bizonyítja, hogy hegyvidéki héjafészkek alatt házigalamb, vetési varjú, sőt dan-kasirály maradványok is előkerültek. A héják étlapján fácán, fogoly és mezei nyúl is szerepel, de ezek aránya általában nem magas. Leggyakrabban galambokat zsákmányolnak, ezért kapták a „galambáshéja” nevet. A mókusok, szajkók, varjak, balkáni gerlék, városi galambok gyéritésével fontos szabályozószerepet töltenek be.

1982-ben valamennyi vizsgált ölyv- és héjafészkekben 3 tojást találtunk. A tojásoknak mindkét fajnál a 71%-a kelt ki. Az egerészölyveknél átlagosan 2,1, a héjánál 2,0 fióka repült ki, fészkenként.

Télen a legtöbb Sopron környéki ölyv az Ikva menti mezőgazdasági területeken, főleg a kaszálókon, legelőkön tartózkodik, ahol pocokra vadásznak. A megvizsgált ölyvköpetekben kizárólag pocokmaradványokat találtunk. Az erdős vidékek és mezőgazdasági területek közötti ingázás az egerészölyvekre országosan is jellemző. Középhegységeinkből télre eltűnnek az ölyvek és sík vidékekre húzódnak. Ilyenkor még inkább rászólgálnak az „egerészölyv” névre, mint költési időben.

Végezetül pár szót arról, hogy mi, erdészek, mit tehetünk a ragadozó madarak védelme érdekében. Azokat a vágásérett állományokat, ahol ragadozó madár fészkel, lehetőleg ne tavasszal vagy nyáron termeljük ki. Ha ez nem lehetséges, vagy a lakott fészket csak kitermelés közben vesszük észre, magát a fát és közvetlen környékét kíméljük addig, amíg a fiókák ki nem repülnek. Tapasztalataink szerint a kevésbé érzékeny fajok — így az egerészölyv és a héja — felnevelik fiókáikat akkor is, ha a közelben fakitermelés folyik, de az a fészket nem érinti. Gyerítéskor is kerüljük a ragadozómadár-fészkes fák kivágását, még ha az éppen üres is, hiszen a következő évben újra lakottá válhat. Az emberkerülő, nagy testű, nagy területigényű sasokat csak akkor lehet megmenteni a végső kipusztulástól, ha fészkelőhelyüket és annak környezetét szigorúan védjük.

Vadászokkal, vadőrökkel is jobban meg kéne ismertetni a ragadozó madarak életmódját, mert még ma is sok az előítélet velük kapcsolatban, és sokan csak az „apróvad pusztítóit” látják bennük.

Légszennyezések okozta erdőkárok kutatási programja

Az NSZK-ban az illetékes szakminisztérium irányításával nagyszabású kutatási programot kívánnak megvalósítani 1982 és 1985 között a légszennyezések erdészeti kihatásaival kapcsolatosan. Mivel az említett kártétel hazánkat is érintheti, nem érdektelen, ha ismertetjük a kutatási programot tartalmazó füzetben felsorolt vizsgálati szándékokat. Ennek pontjai a következők:

1. Savas gázok és ózon kombinált alkalmazásának tapasztalati vizsgálata erdei fákon. 2. Az ózon és nehézfémek részvétele az erdőt ért károk okozói között. 3. A nehézfémek, kéndioxid, fotooxidáns anyagok és a savas csapadék hatása az erdei fákra; biokémiai és ökofiziológiai hatásuk meghatározása. 4. A jegenye- és lucfenyő hajszálgököreinek stabilitása, mint az erdőpusztulás egyik összetevője. 5. A fapusztulás feltárását szolgáló finom szerkezetek vizsgálata. 6. Beteg, lombos és túlevelű fák hajszálgököreinek tápelem- és károsanyag-felvétele. 7. Vírusok és egyszerűbb szervezetek (mykoplasma-szerű és *Rickettsia*-szerű szervezetek) kimutatása erdei fában, különösen fenyőkben. 8. Gyökérvárosodások és a kémiai talajállapot közötti kapcsolatok. 9. Savas csapadékok kísérleti vizsgálata. 10. Az immisziós károk ökonómiai értékelése erdei ökoszisztémákban.

(Ismertetett mű eredeti címe: Forschungsprogramm Waldschäden durch Luftverunreinigungen 1982—1985)

Dr. Szodfridt István

Az erdőgazdaságot a fapiac stabilizálásával kell biztonságos helyzetbe hozni, amint a német erdőtulajdonosok ez év januári sajtókonferenciáján ez követelményként hangzott el. (AFZ. 1984. 18.) Az erdőgazdálkodás fejlesztése önmagában nem elegendő.

A fapiac 1984. évi javulásával nem lehet számolni. A vihar és az aszály, valamint az immisziós károk miatti kényszer-fakitermelések növekszenek, csökkentve a faárakat. Az erdőtulajdonosok az árscökkenés ellensúlyozására intézkedéseket kérnek:

- védelem az olcsó faimport ellen,
- a fa és fatermékek exportjainak növelése,
- adó és szállítási könnyítések.

(Ref.: dr. Solymos R.)